

Марія Артеменко
Олена Якимчук
Андрій Фефелов

НАВЧАЛЬНІ ПРИМІЩЕННЯ ТА ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЯК СЮЖЕТ ХУДОЖНІХ АРТЕФАКТІВ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

У статті досліджено традиції розвитку принципів оформлення інтер'єрів навчальних приміщень відповідно до сформованих у суспільстві ідеалів виховання та методології викладання епохи Відродження за існуючими художніми артефактами заданого періоду, що ілюструють вказану тематику. Розглянуто творчі роботи відомих митців епохи Відродження – Альбрехта Дюрера, Вацлава Брейка, Ганса і Амброзіуса Гольбейнів, Пітера Брейгеля Старшого, а також невідомих художників, на яких зображено сюжети навчального процесу того часу. Встановлено, що вже в перехідному періоді між Середньовіччям та Відродженням спостерігається наявність типового проектування в оформленні навчальних приміщень. Характерною для організації простору є виділення зони для покарань та підняття зони вчителя над основним рівнем приміщення, що покликана підкреслити його авторитет в очах учнів.

Ключові слова: навчальні приміщення, виховний процес, оформлення інтер'єру, епоха Відродження.

Марія Артеменко
Елена Якимчук
Андрей Фефелов

УЧЕБНЫЕ ПОМЕЩЕНИЯ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС КАК СЮЖЕТ ЖУДОЖЕСТВЕННЫХ АРТЕФАКТОВ ЭПОХИ ВОЗРОЖДЕНИЯ

В статье исследовано традиции развития принципов оформления интерьеров учебных помещений в соответствии со сложившимися в обществе идеалами воспитания и методологии преподавания в эпоху Возрождения по существующим художественным артефактам заданного периода, которые иллюстрируют указанную тематику. Рассмотрено творческие работы известных художников эпохи Возрождения – Альбрехта Дюрера, Вацлава Брейка, Ганса и Амброзиуса Гольбейнов, Питера Брейгеля Старшего, а также неизвестных художников, в которых изображено сюжеты учебного процесса того времени. Установлено, что уже в переходном периоде между Средневековьем и Возрождением наблюдается наличие типового проектирования в оформлении учебных помещений. Характерной для организации пространства является выделение зоны для наказаний и возвышение зоны учителя над основным уровнем помещения, что призвано подчеркнуть его авторитет в глазах учеников.

Ключевые слова: учебные помещения, воспитательный процесс, оформление интерьера, эпоха Возрождения.

Maria Artemenko
Olena Yakymchuk
Andriy Fefelov

EDUCATIONAL APARTMENTS AND EDUCATIVE PROCESS AS SUBJECT OF ARTISTIC ARTEFACTS OF RENAISSANCE AGE

The modern system of education in Ukraine a long time is looking for educational ideals, which in its turn cause a number of different views on prospects for there further development within

an integrated society. One of the leading positions, which are supported on the state level, is following the tradition of pedagogical practices of European institutions. Today it is withstand institutes with old history that leaves the root in the days of Middle Ages and the Renaissance, but in terms of design, art, culture and pedagogy raises interest in the research visualization of the original forms of education and study, that existed at the birth of “alma mater” in the educational space.

The article investigates the traditions of the principles interior design classrooms under existing in society ideals of education and teaching methodology Renaissance on existing artistic artifacts of given period that illustrating the specified subject. The analysis is based on examination art works of famous artists of the Renaissance – Albrecht Durer, Vaclav Breik, Hans and Ambrosias Holbein’s, Pieter Brueghel the Elder, and also unknown artists, works of that represent the plots of educational process that time. It was established that in the transition period between the Middle Ages and Renaissance observed the presence of typical design in the decor of educational rooms. A characteristic for organization of space is allocation a zone for penalties and raising teacher zone above the main level room, which aims to highlight its credibility in the eyes of students.

In addition, despite the development ideas of humanism in Western Europe in the investigational period, on illustrations there is presence in educator process different methods and forms of punishments, visible contempt students to knowledge and imposing them by force. Also on some interiors as additional confirmation of considerable influence of church on educator processes there are crucifixes and icons placed on walls.

Illumination results of this research to wide public will be useful not only from point of view of theoretical bases art study, but also directly can be used in practical activity of interior designers.

Key words: *educational apartments, educative process, interior decoration, Renaissance age.*

Сучасна система освіти України вже доволі тривалий час знаходиться в постійному пошуку виховних ідеалів, що в свою чергу спричиняє низку різних поглядів на перспективи її подальшого розвитку в межах інтегрованого суспільства. Одна з провідних позицій, якої притримуються на державному рівні, – це слідування традиціям педагогічної практики європейських навчальних закладів. Сьогодні це усталені інститути з давньою історією, що сягає своїм корінням у часи Середньовіччя та Відродження, проте, з точки зору дизайну, мистецтвознавства, культурології та педагогіки, постає інтерес до дослідження візуалізації вихідних форм виховання та навчання, які існували на час зародження “alma mater” в навчальному просторі.

У період сьогодення Україна знаходиться на етапі становлення суспільних, політичних, культурних та виховних ідеалів, що підтверджується доволі частим виданням та редагуванням стратегій розвитку і концепцій системи освіти [10; 7]. Складний період вимагає від мистецтвознавства підтримки у тлумаченні основних культурних та історичних подій, що дасть змогу з’ясувати вихідні істини та відмежуватися від стереотипів, які нав’язуються сучасним не фільтрованим інформаційним середовищем. Першоджерелом візуальної інформації про виховний процес та навчальне середовище є культурна спадщина людства у вигляді творів мистецтва, що ілюструють сюжети зазначеної тематики.

Попередні дослідження даної теми, що викладені в публікаціях [1; 2], засвідчують наявність певного взаємозв’язку між виховними ідеалами, превалюючими в суспільстві, та їх відображенням у навчальному інтер’єрі. Питання організації навчального простору доволі часто підіймається в наукових працях дослідників, зокрема Н. П. Афанасьєва, Л. А. Добровольського, О. М. Дячок, В. І. Єжової, Б. В. Жиганова, І. Й. Каракіса, Л. М. Ковальського, М. О. Полевичка, С. І. Пономарькова, С. П. Соловійова, С. В. Сьомки, В. Н. Шихеева та інших, про що зазначається в роботі [8]. Проте, з точки зору ретроспективи організації навчального простору, інформації практично немає. Зустрічаються лише поодинокі випадки досліджень історії розвитку окремих предметів освітніх інтер’єрів, наприклад шкільних парт [6]. Однак автори розглядають питання не з точки зору мистецтвознавства та дизайну, а ергономіки, ґрунтуючись на працях видатних учених Ф. Ф. Ерісмана, Б. Акреблома та П. Ф. Короткова. Близькою за методикою дослідження є робота І. С. Воронкової [3], втім

автор розглядає лише еволюцію просторів бібліотек вищих навчальних закладів України, обходячи стороною інтер'єри інших навчальних приміщень.

Мета статті – дослідити традиції розвитку принципів оформлення інтер'єрів навчальних приміщень відповідно до існуючих у суспільстві ідеалів виховання та методології викладання, зокрема епохи Відродження, за існуючими художніми артефактами заданого періоду, що ілюструють вказану тематику.

Епоху Відродження загальноприйнято ототожнювати зі становленням філософської думки гуманізму, культурного й ідеологічного розвитку ряду країн у Західній і Центральній Європі, високим підйомом у науці, літературі, мистецтві. Тому дослідження розвитку взаємозв'язку виховних ідеалів з навчальним середовищем представляє особливий інтерес у контексті пріоритетів виховання сьогодення.

Спочатку ця епоха усвідомлювалась як звільнення від впливу церкви, розрив з середньовічним релігійно-схоластичним світоглядом та звернення поглядів до античної культури.

Характерною ознакою культури Відродження стають ідеї гуманізму, у зв'язку з якими формується новий погляд на світ і людину. Гуманізм витісняє середньовічну аскетичну доктрину, протиставивши теології світську науку, поставивши у центр уваги людину, яка в ідеалі повинна бути життєрадісною, сильною духом і тілом, яка має право на земну радість і щастя. Ідеї гуманізму проникають і в тогочасну педагогіку, яку ще називають гуманістичною педагогікою. Педагоги-гуманісти піддали різкій критиці всю середньовічну схоластичну систему виховання і навчання, протиставили їй таке виховання, що розвиває людину розумово і фізично, формує в неї високі моральні якості.

По-новому розуміючи мету і завдання виховання, гуманісти проголошували загальну повагу до дитячої особистості, заперечували сувору дисципліну та тілесні покарання. Вони відзначали необхідність враховувати особливості дитячого віку, індивідуалізувати навчання і виховання.

Новими були підходи і до методів навчання та виховання. Гуманісти вважали, що у процесі навчання і виховання діти повинні набути здатність активно мислити, самостійно пізнавати оточуючий світ. Для цього роботу у школі треба зробити привабливою для дітей, щоб навчання розпочиналось з ознайомлення з речами, а потім уже зі словами, що їх означають. Правилам повинні передувати факти, узагальненням – спостереження. Слід широко використовувати з пізнавальною метою прогулянки, екскурсії, ігри тощо.

Проте, слід зробити зауваження щодо освітньо-виховної практики, то педагогіка гуманізму на ній мало відображалась. Школи залишались типово середньовічними. Виключення склали лише окремі школи гуманістів. Продовжували розвиватись міські школи, в більшості яких навчання здійснювалося рідною мовою. Тут здобували початкову освіту діти ремісників і торговців. У цей же час виникають школи для дівчат, як правило, приватні.

Одним з найвидатніших майстрів західноєвропейського Ренесансу був Альбрехт Дюрер (нім. Albrecht Dürer, 1471 – 1528 рр.) – німецький живописець і графік, визнаний найкращим європейським майстром ксилографії, підняв її на рівень справжнього мистецтва [9]. Перший теоретик мистецтва серед північноєвропейських художників [4, с. 9], автор практичного посібника для художників німецькою мовою, основоположник порівняльної антропометрії.

Крім традиційних біблійних і нових античних, Дюрер розробляв і побутові сюжети. Одна з таких робіт “Учитель з учнями” (рис 1, а.) є маловідомою, та все ж таки представляє велику історичну, мистецтвознавчу та педагогічну цінність.

Точна дата роботи невідома, але можна припустити, що вона одна з перших. Тому що з часом експресія та різкі контрасти майстра, як у даному випадку, поступаються плавним переходам та більш щільній штриховці. У роботі Дюрера “Учитель з учнями” можна спостерігати ознаки та тенденції тогочасної архітектури. Складна пропорція середньовічних будівель змінюється впорядкованим розташуванням колон, пілястрів і притолок, на зміну несиметричним обрисам приходять півколо арки, півсфера купола, ніші, едікули. Архітектура знову стає ордерною. Вже традиційно вчитель залишається на своєму припіднятому місці за кафедрою і читає книгу, яку тримає в руці. В іншій же знаходиться довга паличка, якою в разі непокірності він зможе дотягнутись до неслухнянців.

Гравюру з титульної сторінки Вацлава Брейка “Vocabularius rerum” 1487 р. показано на рисунку 1, б. На зображенні учитель Латинської школи і два студенти, один з них майбутній учитель, читають книгу. У даній роботі діти вже не стоять перед учителем, не сидять десь унизу, а сидять поруч з ним на стільцях. У чому відображається прогрес гуманізму. Проте різка залишається невід’ємним атрибутом, і навіть виводиться як акцент на перший план.

Та більшість із навчальних закладів та вихователів залишаються незмінними. Спостерігати це можна в роботі “Єлизаветинська школа” (рис. 2). Вчитель-монах, як і раніше, сидить з лозиною, а учні, стоячи перед ним, розказують вивчене. А також у гравюрі “Порка”. Із флорентійської гравюри”, близько 1500 р. (рис. 3). Вчитель сидить у своєму кріслі, з якого проводить “виховний процес” – дає прочуханки неслухняному учню. Учні зі страхом у очах намагаються працювати. Вони сидять за столом Г-подібної форми, який можна спостерігати й на роботах митців більш ранніх епох, наприклад “Школа Середньовіччя” (рис. 4). Можна спостерігати кесонну стелю. Кесонними прийнято називати вигляд дерев’яних підвісних стель, які складаються з прямокутних або квадратних панелей [5].

Рис. 1. Типи навчальних сюжетів епохи Відродження:
а – Альбрехт Дюрер “Учитель з учнями”; б – Гравюра з титульної сторінки Вацлава Брейка “Vocabularius rerum”, 1487 р.

Рис. 2. “Єлизаветинська школа”

Очевидна схожість в інтер'єрах навчальних приміщень, що зображені на рисунках 3 та 4, засвідчує про наявність типового проектування в процесі формування навчального простору, що закладається на рубежі епох Середньовіччя та Відродження. Це стосується і зонування приміщення, і принципів конструктивних особливостей шкільних меблів.

Автор роботи зазначає, що в епоху Відродження кесонними стелями прикрашали імператорські палаци і замки. На зорі свого народження, таке заглиблення в стелі обов'язково прикрашалося складною декоративною різьбою, а поверхня покривалася золотом і позолотою. Такі складні конструкції створювалися не тільки для того, щоб підкреслити свій статус, але і для того, щоб можна було приховати стельові палі [5].

Рис. 3. “Порка”. З флорентійської гравюри, близько 1500 р.

Рис. 4. “Школа Середньовіччя”

Наступна робота даного дослідження, що розглядається в межах аналізу навчальних інтер'єрів та проявів у них виховних ідеалів суспільства зазначеного часу, є “Вивіска для вчителя” 1516 р. (рис. 5).

Wer Jemandt hie Der gern welt lernen Dütlich schriben und läsen
 us dem aller kürztziten grundt den Jeman erdencken kan Do durch
 ein jeder der vor nit ein büchstaben kan der mag kürzlich und bald
 begriffen ein grundt do durch er mag von jm selbs lernen sin schuld
 uff schriben und läsen und wer es nit gelernen kan so ungeschickt
 weert den will ich vñ nit und vergeben gleret haben und ganz nit
 von jm zu lon nemen er sig wer er well burger oder hantwercks ge
 sellen frouwen und junckfrouwen wer sin bedarff der kum har in der
 wirt driuwlich gleret vñ ein zimlichen lon. Aber die junge knabe
 und meitlin noch den frouwalten wie gewonheit ist .1516.

Рис. 5. “Вивіска для вчителя”. Ганс та Амбросіус Гольбейни, 1516 р.

Цю вивіску, що представляє собою розписану з двох сторін темперою дерев'яну панель, “склали” в 1516 році Ганс і Амброзіус Гольбейни. Рекламний напис на панелі пропонує послуги вчителя Освальда Гейсхаслера бажаючим навчитися читати – з обіцянкою повернути гроші у випадку невдалого досвіду. На ній можна побачити навчальний клас учителя, який по суті представляв собою два столи для читання текстів і їх написання стоячи, а також для зберігання дидактичного матеріалу. Причому поруч сидить учитель і за допущені помилки дає прочуханки. Дві лавки для дітей, яким не вистачило столу, на яких вони і сидять, і пишуть. Підлога, всі меблі та вікна дерев'яні, без будь-яких прикрас.

Одним з останніх великих художників епохи Відродження у Нідерландах був Пітер Брейгель Старший. Він з найбільшою силою і повнотою відобразив у своїй творчості життя і настрої народних мас у пору Нідерландської буржуазної революції.

У творчості Пітера Брейгеля складно перепліталися гумор і трагізм, тонка ліричність і гострий фантастичний гротеск, безліч химерних деталей і тяга до епічного розмаху, до широких синтетичних картин світу. У своїх сатиричних і побутових малюнках, які виконувалися часто для гравюр, релігійних, алегоричних і жанрових картинах Пітер Брейгель виступав (зазвичай у непрямій формі) проти соціальної несправедливості і насильства, показував трудове життя і лиха народу, його волелюбність, своєрідність його побутового укладу [11].

Пітер Брейгель із середини 1560-х рр. перейшов до узагальнених картин селянського життя і пейзажів. Так, у гравюрі “Осел в школі” 1556 р. він сатирично передав той хаос, який творився у школах (рис. 6).

Рис. 6. “Осел в школі”. Пітер Брейгель Старший, 1556 р.

Чого тут тільки не побачиш на даній ілюстрації – осел, який читає, невідомий чоловік за ґратами, діти, розсіяні по всьому приміщенні хто де. Так, одні сидять в кутку, читаючи книги, інші в корзині, просто на підлозі, або підперли один одного і намагаються вчити. Вчитель “виховує” учня, а за ним хто чим займається, яких тільки поз тут не зустрінеш. Робота була виконана за його ескізом в Антверпені для друкарської майстерні “Чотири вітри”, що належить нідерландському видавцеві Ієроніму Коку.

Таким чином, на основі проведеної аналітично-описової характеристики ілюстрацій, що найяскравіше відображають притаманні подіям заданого часу виховні принципи та навчальні інтер'єри, можна зробити висновок, що вже в перехідному періоді між Середньовіччям та Відродженням спостерігається наявність типового проектування в оформленні навчальних

приміщень. Крім того, незважаючи на розвиток ідей гуманізму в Західній Європі в досліджуваний період, на ілюстраціях спостерігається присутність у виховному процесі різних методів та форм покарань, видно зневагу учнів до знання та нав'язування їх силою. Характерною для організації простору того часу є виділення зони для покарань та припіднятої зони вчителя над основним рівнем приміщення, що покликана підкреслити його авторитет в очах учнів. Також на деяких інтер'єрах як додаткове підтвердження значного впливу церкви на виховні процеси спостерігаються розміщені на стінах розп'яття та ікони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко М. П. Ілюстрація інтер'єрів навчальних приміщень у роботах митців епохи Середньовіччя / М. П. Артеменко, О. О. Мельохіна // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Наука сьогодні. Пропозиції (Nauka dzisiaj. Oferty)”. – Щецин (Szczecin), 29.11.2014 – 30.11.2014. – С. 107–110.
2. Артеменко М. П. Мельохіна О. О. Навчальний простір як допоміжний елемент процесу виховання школярів (Школа С. А. Рачинського) / М. П. Артеменко, О. О. Мельохіна // Праці III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 5–6 червня / Молодь у світі сучасних технологій. – Херсон : ХНТУ, 2014. – С. 13–16.
3. Воронкова І. С. Еволюція просторів бібліотек вищих навчальних закладів України (на прикладі найстаріших університетів) / І. С. Воронкова // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Архітектура, 2014. – № 793. – С. 208–217.
4. Головин В. Дюрер и немецкое Возрождение / В. Головин. – М. : Молодая гвардия, 2006. – 178 с.
5. Кесонна стеля: розкіш епохи Відродження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.domechti.ru/kessonnyj-potolok/17332>
6. Марьянова А. История школьной парты / А. Марьянова, К. Рогожина // Материалы II-ой открытой дистанционной конференции ученических проектов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dist-pro.narod.ru/parta.files/Page444.htm>
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Обуховська Е. В. Поєднання естетичного та психологічного аспектів при формуванні дизайну інтер'єрів гімназії з урахуванням вимог навчально-виховного процесу / Е. В. Обуховська // Вісник ХДАДМ. – Харків : ХДАДМ, 2009. – № 5. – С. 150–155.
9. Российский гуманитарный энциклопедический словарь. Ксилография. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovari.yandex.ru>
10. Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.2002 “Національна доктрина розвитку освіти”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/bazaua09/ukaz/sbor00/text00934>
11. Художники північного Відродження. Пітер Брейгель. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.northernrenaissance.jimdo.com>

REFERENCES

1. Artemenko, M. P. and Meliohina, O. O. (2014), “Illustration of classrooms interior in artists works of the Middle Ages”, Nauka sohodni. Propozytsii. Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Nauka dzisiaj. Oferty), [Conference proceedings of International scientific conference (Nauka dzisiaj. Oferty)], Szczecin, November 29–30, pp. 107–110. (in Ukrainian).
2. Artemenko, M. P. and Meliohina, O. O. (2014), “Teaching space as an auxiliary element of the educative process of students (School S.A. Rachynskoho)”, Molod u sviti suchasnykh tekhnologii. Pratsi III Mizhnarodnoi naukovo-prakychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh [Youth in the world of modern technology. Conference proceedings of the 3-

- d International scientific and practical conference of students, postgraduates and young researches], Kherson, KNTU, June 5–6, 2014, pp. 13–16. (in Ukrainian).
3. Voronkova, I. S. (2014), Evolution space libraries of higher educational institutions of Ukraine (on example of oldest universities), *Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Arkhitektura* [Herald of the National University "Lviv Polytechnic". Architecture], vol. 793, pp. 208–217. (in Ukrainian).
 4. Holovin, V. (2006), *Diurer i niemietskoie vozrozhdeniie* [Durer and German Renaissance], Moscow, Young guard. (in Russian).
 5. "Coffered ceiling: luxury Renaissance", available at: <http://www.domechti.ru/kessonnyj-potolok/17332> (access November 12, 2015).
 6. Marianova, A. and Rohozhyna, K. (2009), "History of school desks", Conference proceedings of II d open distance conference of student projects, available at: <http://dist-pro.narod.ru/parta.files/Page444> (access November 12, 2015).
 7. "National Strategy for Development of Education in Ukraine until 2021", Approved by Degree of the President of Ukraine on June 25, 2013 № 344/2013, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (access November 12, 2015).
 8. Obukhovska, E. V. (2009), The combination of aesthetic and psychological aspects in the formation of interior gymnasium design to meet the requirements of the educational process, *Visnyk XDADA* [Herald of XDADA], vol. 5, pp. 150–155. (in Ukrainian).
 9. "Russian Humanitarian Encyclopedic Dictionary. Woodcut", available at: slovari.yandex.ru (access November 12, 2015).
 10. "National Doctrine of Education Development", Ukraine President Decree number 347/2002 of 17.04.2002, available at: <http://pravo.levonevsky.org/bazaua09/ukaz/sbor00/text00934> (access November 12, 2015).
 11. "The artists of the Northern Renaissance. Pieter Breughel", available at: northernrenaissance.jimdo.com (access November 12, 2015).